

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА СПОЖИВАННЯ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Макаровська Вікторія Ростиславівна,

Тернопільський національний економічний університет

Генетично модифіковані продукти — це продукти, які отримані за рахунок змін генетичного апарату живих організмів. Всі продукти, які використовуються в сільському господарстві, отримані за рахунок технологій, які змінюють генетичний апарат рослин та тваринних організмів [10]. Замислілось, чому виникла потреба у генетично модифікованих продуктах? Тому що є потреба у збільшенні сільськогосподарських продуктів для того, щоб вирішити продовольчу проблему, яка є досить гострою в світі. Традиційними способами це вже важко зробити. Таким чином, багато вчених спрямували свою діяльність в русло вирішення проблеми забезпечення населення харчовими продуктами. Одним з напрямків їхньої діяльності стала генна інженерія. Генна інженерія — це розділ молекулярної біології та генетики, метою якого є створення організмів з новими комбінаціями спадкових властивостей, зокрема, таких, що не поширені в природі [10]. Наприклад, глобальне потепління можна буде перемогти, створивши рослини та тварини, генетично змінені так, щоби протистояти росту температур та посухам.

Зараз дедалі більшого поширення набувають методи генетичної інженерії, які значно пришвидшують традиційну селекцію, за допомогою якої, наприклад, певний сорт рослин можна виростити за 10–15 років, коли, використовуючи генну інженерію, той же результат можна отримати за рік чи два. Проте генна інженерія кардинально відрізняється від, скажімо, селекції тим, що її методи дають можливість долати бар'єри між видами, чого зазвичай не відбувається в природі. Вперше генетично модифіковані організми (ГМО) були отримані у 1980 році, що дало поштовх до створення на їх базі різних змінених організмів — тварин, рослин, дріжджів. Хоча перші модифіковані організми були створені на основі рослин, нині найпоширенішими є трансгенні рослини. Серед них — картопля, кукурудза, соя, ріпак, бавовник. Вчені наділяють їх морозостійкістю риби, опірністю (вмінням виживати) вірусів, інсектицидними якостями ґрунтових бактерій тощо. А також надають продуктам додаткових цілющих функцій або позбавляють непотрібних — так з'явилися збагачений каротином рис, картопля з підвищеним рівнем крохмалю, безкофеїнова кава та низькокалорійний замітник цукру [6; 7].

Здавалося б, у вищенаведених фактах немає нічого негативного. Але чому ж тоді існує стільки непорозумінь та застережень до генетично модифікованої продукції у громадськості?

Перша причина — це недостатня обізнаність населення з природою цих продуктів. А по-друге, таке ставлення є результатом конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання, що отримують продукти сільського господарства традиційними підходами з виробниками генетично модифікованих продуктів харчування. І, зрештою, немає однозначної думки вчених та лікарів щодо безпечності вживання продукції, що містить ГМО. На сьогодні відомо, що проблема ГМО значно складніша. Ризики набагато більші. Якщо генетично модифікований штам бактерії (зазвичай

кисломолочної, яку містять йогурти та кефіри) потрапляє в організм людини, він може добре прижитися в кишечнику, і внаслідок вільної гібридизації — передавати генетичний матеріал з трансгенними вставками до нашої симбіотичної мікрофлори. Це може призвести до появи в організмі людини нових, іноді стійких до антибіотиків штамів, із абсолютно новими непередбачуваними властивостями — аж до патогенних. Наприклад, нову генетичну комбінацію від ГМО може отримати умовно патогенна кишкова паличка. Якщо вона потрапляє в сечостатеву систему чи кров, то може спричинити запальні процеси, навіть менінгіт або пневмонію. Це добре відомий факт. Тому існують серйозні ризики, пов'язані саме з генетично модифікованими мікроорганізмами [9; 107]. За даними Держспоживстандарту, ГМ-продукти можуть викликати алергію, порушення обміну речовин, хвороби шлунку. З розряду віддалених можливих наслідків — мутагенні. Але вони так і залишаються невивченими [7; 14].

Проаналізувавши одну сторону даної проблеми, однак, не слід робити категоричних висновків. Ми погоджуємося з думкою академіка Національної академії наук, автора першого в Україні законопроекту про біобезпеку Костянтина Ситника, який вважає, що в нашій державі не слід забороняти (але з відповідними обмеженнями) науково-дослідну роботу щодо використання ГМО. Адже, припинивши її повністю, вітчизняна наука може відстати від світової науки, зокрема від європейської. Якщо практично весь світ вивчає трансгенні організми, отримуючи нові сорти рослин, то і в Україні можна їх запроваджувати, скажімо, на технічному рівні — вирощувати ріпак з підвищеним вмістом олії, яку використовують як екологічно чисте паливо.

Також К.Ситник наголошує, що на сьогоднішній день талановиті українські селекціонери вивели багато різних продуктивних сортів рослин без застосування ГМО, а отже голод країні не загрожує. До того ж є можливість представити Україну як країну, продукція якої не містить ГМО, тим самим утвердити свій авторитет в Європі та світі [6; 8].

Сучасна доктрина прав людини відносить право людини на охорону здоров'я до категорії її основних та невідчужуваних прав. Воно є фундаментальним, природним, невід'ємним, загальним правом і має індивідуальний характер. За своїм змістом воно відноситься до категорії найбільш життєво важливих фізичних прав людини [5; 10]. У Законі України “Про захист прав споживачів” є положення про те, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги) [3;8]. І ця інформація повинна містити крім назви твору, ціни, дати виготовлення та ін., ще й позначку про застосування генної інженерії під час виготовлення товарів. Тому актуальним питанням сьогодення є маркування харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми.

Учені України розділилися на два табори: ті, хто пов'язаний з виробниками ГМО — вони, звісно, проти маркування ГМ-продуктів, бо отримують гранти від зарубіжних корпорацій, це їхній “хліб”. Друга група вчених обстоює іншу позицію. Вони не проти ГМО та генетичної інженерії. Це, безперечно, прогрес у науці. Але потрібні всебічні, довготривалі дослідження, жорсткий контроль, бо йдеться про біологічну безпеку.

Можна сказати, що законодавча база в Україні щодо ГМО є нерозробленою і серйозно відстає від стандартів ЄС. До складу законодавства, що регулює ці відносини, входять Закони України “Про безпечність та якість харчових продуктів”,

“Про Державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні і використанні генетично модифікованих організмів”, “Про захист прав споживачів”. Також 1 серпня 2007 року була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України “Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та/або мікроорганізми”, яка, на жаль, була чинною лише півроку і була скасована відповідною Постановою КМУ від 21 листопада 2007 року.

Відповідно до Закону України “Про безпечність та якість харчових продуктів” держава забезпечує безпечність та якість харчових продуктів з метою захисту життя і здоров’я населення від шкідливих факторів, які можуть бути присутніми у харчових продуктах, шляхом встановлення обов’язкових параметрів безпечності для харчових продуктів, встановлення мінімальних специфікацій якості харчових продуктів у технічних регламентах, встановлення стандартів для харчових продуктів з метою їх ідентифікації, а також здійснення участі у роботі відповідних міжнародних організацій, які встановлюють санітарні заходи та стандарти харчових продуктів на регіональному і світовому рівнях. [1; 9]

31 травня 2007 року Верховна Рада України прийняла 11 законів, необхідних для забезпечення вступу України до Світової організації торгівлі, зокрема, закони “Про внесення змін до Закону “Про безпеку і якість продовольчих продуктів” і “Про Державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні і використанні генетично модифікованих організмів”. Президент ці закони підписав.

Хочемо загострити увагу на тому, що суперечки навколо Постанови КМУ “Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та/або мікроорганізми”, пов’язують зі вступом України до Світової організації торгівлі. За угодою між Україною та СОТ є лише два стримуючі моменти. Перше — прийняття рамкового закону з питань біобезпеки (прийнятий Верховною Радою України 31 травня 2007 року), друге — ми не маємо вводити повний мораторій на ГМО. Та про нього в постанові й не йдеться. Тому жодних застережень щодо вступу України до СОТ немає. Це спекуляції людей, які виконують замовлення транснаціональних корпорацій. Нарешті постанову Кабінету Міністрів 1 серпня було прийнято. Вона не ідеальна, але принаймні захищає здоров’я українських дітей, бо забороняє використовувати генетично модифіковані організми в продуктах дитячого харчування, а також вимагає з 1 листопада 2007 року обов’язково маркувати продукти зі вмістом ГМО [4; 1]. На виконання постанови державні органи мали б розробити цілу низку нормативних документів, але цього не зроблено. Зокрема, досі не розроблено державної реєстрації ГМО, немає порядку маркування харчових продуктів і сільськогосподарської сировини, ввезення та транзиту ГМО, положення про ліцензування лабораторій, котрі мають визначати вміст ГМО, тощо. Тобто 1 листопада 2007 року постанова набрала чинності, але вона абсолютно нічим не забезпечена. Слід наголосити на тому, що і цей перший позитивний крок в сфері регулювання виробництва та обігу ГМО (маємо на увазі прийняття вищезазначеної Постанови Кабінету Міністрів) дуже швидко був перекреслений наступними діями урядовців. Вже 21 листопада 2007 року була прийнята нова Постанова КМУ, що скасовувала дію Постанови КМУ “Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та/або мікроорганізми”. Таким чином, можна зробити висновок, що такими своїми діями можновладці відкинули Україну далеко назад в плані демократизації суспільства та долучення нашої держави до міжнародних стандартів щодо охорони здоров’я.

Одним з базових нормативно-правових актів у даній сфері є Закон України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”. Відповідно до цього Закону основними принципами державної політики в галузі генетично-інженерної діяльності та поводження з ГМО є пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища у порівнянні з отриманням

економічних переваг від застосування ГМО, забезпечення заходів щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях; контроль за ввезенням на митну територію України ГМО та продукції, отриманої з їх використанням, їх реєстрацією та обігом; загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО, які передбачається використовувати у відкритій системі, та заходи щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки; державна підтримка генетично-інженерних досліджень та наукових і практичних розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях [2; 6].

Треба зазначити, що саме в законодавчій базі зафіксовані сфери діяльності, що підлягають регулюванню під час поводження з ГМО, серед яких:

- 1) генетично-інженерна діяльність, що здійснюється у замкненій системі;
- 2) генетично-інженерна діяльність, що здійснюється у відкритій системі;
- 3) державна реєстрація ГМО та продукції, виробленої з їх використанням;
- 4) введення в обіг ГМО та продукції, виробленої з їх використанням;
- 5) експорт, імпорт та транзит ГМО.

Генетично-інженерна діяльність у замкненій системі підлягає ліцензуванню. Ліцензування такої діяльності здійснюється на підставі оцінки ризику при поводженні з ГМО у замкненій системі. Порядок такого ліцензування затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади в галузі освіти і науки. [2; 15]

Навесні 2007 року Інститут випробування продукції при Всеукраїнському державному центрі стандартизації, метрології, сертифікації і захисту прав споживачів провів тестування 42 видів популярної продукції в українських магазинах: ковбасні вироби, пельмені, каші швидкого приготування, дитяче харчування — всього 42 найменування. Виявилось, що в 18 з 42 видів продукції склад ГМ-сої перевищує 3%: у пельменях, курячій ковбасі, балику, напівкопченій ковбасі та ін. [7; 13]

До списку відомих в СНД фірм, продукція яких може містити генетично модифіковані продукти можна віднести продукцію Coca Cola, Danone, Heinz, Hipp, MacDonald's, Nestle, Stimorol, Wrigley's.

Зараз в Україні тільки три лабораторії, в яких можна ідентифікувати наявність ГМО в продуктах. Це лабораторії при “Укрметртестстандарті”, Інституті токсикології ім. Медведя та при Аграрній академії. Всі вони розташовані в Києві [8;8].

Отже, чи є майбутнє за цими продуктами? Вони є важливі для вирішення продовольчих програм. На нашу думку, трансгенні продукти мають бути відповідно позначені і люди повинні мати право вибору: купувати їх чи не купувати, вживати чи не вживати. Відсутність інформації про розповсюдження генетично модифікованих організмів призводить до низького рівня усвідомлення проблеми населенням і навіть посадовцями. Ми вважаємо, що не слід припиняти науково-дослідну роботу щодо використання ГМО. Перш за все, необхідно розробити ефективну законодавчу

базу, яка б регулювала питання виробництва, обігу та споживання генетично модифікованих харчових продуктів, а також встановлювала відповідальність за порушення державних приписів. Трансгени можна без обмежень використовувати на технічному рівні, не завдаючи при цьому шкоди здоров'ю людини. І взагалі, наша держава, приймаючи відповідні закони про біобезпеку, повинна створити і механізми реалізації цих нормативно-правових актів.

Література:

1. Про безпечність та якість харчових продуктів. Закон України від 14 квітня 1998 року // ВВРУ. — 1998. — № 19. — Ст. 98.
2. Про Державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів. Закон України від 31 травня 2007 року // ВВРУ. — 2007. — № 14. — Ст. 145.
3. Про захист прав споживачів. Закон України від 5 червня 1996 року // ВВРУ. — 1996. — № 30. — ст. 375.
4. Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та/або мікроорганізми. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 року // Офіційний вісник України. — 2007. — № 57. — № 57. — Ст. 2286.
5. *Гладун З.* Права людини у сфері охорони здоров'я // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2004. — Вип. 40. — С. 8–23.
6. *Коваль Л.* Трансгени: порятунок чи загроза // Урядовий кур'єр. — 24 травня 2007 року. — № 90.
7. *Малолеткова О.* Мутанти в холодильнику // Урядовий кур'єр. — 5 квітня 2007 року. — № 61.
8. *Московська Н.* Мічурінська селекція — невинне заняття порівняно з трансгенними організмами // Урядовий кур'єр. — 15 березня 2007 року. — № 46.
9. *Рабінович А.* Право людини на якісні продукти харчування: нормативно-юридичний механізм його забезпечення в Україні // Підприємство, господарство і право. — 2006. — № 8. — С. 105–109.
10. www.ru.wikipedia.org